

Васильєва В.В.

*кандидат юридичних наук,
науковий співробітник
Лабораторії проблем
корпоративного права
НДІ приватного права
та підприємництва імені
акад. Ф. Г. Бурчака НАПрН
України*

Vasylieva V.V.

*PhD, scientific researcher
at the Private Law and
Entrepreneurship Research
Scientific Institute named after
acad. F.G. Burchak of The
National Academy of Legal
Sciences of Ukraine*

ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ КОРПОРАТИВНОГО ДОГОВОРУ

УДК 347.44

Чинне законодавство лише опосередковано передбачає можливість врегулювання корпоративних відносин учасників юридичної особи корпоративного типу на договірній основі. Так, у ч. 1 ст. 29 Закону України «Про акціонерні товариства» [1] йдеться про те, що статутом акціонерного товариства може бути передбачена можливість укладення договору між акціонерами, за яким на акціонерів покладаються додаткові обов'язки, у тому числі обов'язок участі у загальних зборах, і передбачається відповідальність за його недотримання. Вищезазначена норма закону передбачає, що акціонери вправі укласти між собою такий договір лише якщо попередньо така можливість була обумовлена у статуті акціонерного товариства. Окрім того, положення Закону України «Про акціонерні товариства» застосовуються щодо створення та діяльності лише акціонерних товариств. Інші ж різновиди юридичних осіб корпоративного типу, зокрема, товариства з обмеженою відповідальністю, товариства з додатковою відповідальністю, повні та командитні товариства, залишаються поза увагою законодавця.

Вищенаведена норма не може бути використана для дослідження та виявлення природи корпоративного договору між учасниками юридичної особи корпоративного типу, оскільки передбачає можливість встановлення лише додаткових обов'язків. Враховуючи відсутність загального правила щодо можливості укладення учасниками господарського товариства договорів з приводу реалізації корпоративних прав, наявність такого положення в ст. 29 Закону України «Про акціонерні товариства» може спричинити викривлене розуміння сутності корпо-

ративного договору, який, в першу чергу, є результатом реалізації ними автономної волі, спрямованої на впорядкування відносин щодо узгодженого здійснення корпоративних прав, а не лише встановлення додаткових обов'язків.

Щодо поняття корпоративного договору у цивілістичній доктрині склалося декілька точок зору. Одні дослідники розглядають корпоративний договір у широкому розумінні, стверджуючи про те, що він є багатостороннім правочином, сторонами якого можуть бути сама юридична особа корпоративного типу, її учасники (засновники), а також треті особи. Таке визначення є досить загальним та не розкриває особливостей даної категорії. Так, О. М. Вінник, пропонуючи визначення поняття акціонерної угоди, стверджує, що нею є договір між учасниками акціонерних відносин (засновниками, акціонерами, потенційними акціонерами), що закріплює особливості реалізації сторонами договору корпоративних прав [2, с.25]. Таким чином, автор відносить до можливих сторін акціонерної угоди не лише дійсних, а й майбутніх акціонерів. Дослідник О. А. Кириллових пропонує визначити корпоративний договір як угоду, що укладається між юридичною особою корпоративного типу і її учасниками, і спрямована на організацію різних сторін життєдіяльності товариства [3, с.39]. О. В. Серих визначає корпоративний договір як джерело корпоративного права, формулюючи визначення поняття як «нормативний договір, який містить норми корпоративного права, визначає універсалізацію прав і обов'язків сторін корпоративних відносин, надає їм тривалий, стабільний характер (наприклад, засновницький договір юридичної особи)» [4, с.97]. Такий підхід до визначення не розкриває повною мірою суті та правову природу корпоративного договору, оскільки не містить його характерних ознак. Більше того, одним із різновидів корпоративного договору автор називає засновницький договір юридичної особи. У ч. 10 ст. 67.2 ЦК Російської Федерації встановлено із певними застереженнями, що правила про корпоративний договір застосовуються до договору про заснування товариства [5], що також свідчить про певну схожість даних правових категорій. Так, у засновницькому договорі засновники зобов'язуються створити суб'єкт господарювання, визначають порядок спільної діяльності щодо його утворення, умови передачі йому свого майна, порядок розподілу прибутків і збитків, управління діяльністю суб'єкта господарювання та участі в ньому засновників, порядок виходу та входження нових засновників, інші умови діяльності суб'єкта господарювання, які передбачені законом, а також порядок його реорганізації та ліквідації відповідно до закону. На противагу, корпоративний договір має іншу право-

ву природу. Він, як і засновницький договір, виступає регулятором корпоративних відносин, що складаються між учасниками юридичної особи корпоративного типу, однак не на етапі заснування юридичної особи, а у процесі її діяльності. На відміну від засновницького договору, який регулює переважно господарсько-організаційні відносини між засновниками господарського товариства, предметом корпоративного договору є безпосередньо управління корпоративними правами.

Корпоративний договір укладається учасниками уже функціонуючого товариства. Цим обумовлюється похідний (акцесорний) характер корпоративного договору щодо засновницького договору чи статуту юридичної особи корпоративного типу. Акцесорний характер корпоративного договору впливає на низку умов договору, які погоджуються сторонами з урахуванням регламентації цих умов в основному зобов'язанні. Вони змушені мати похідний характер щодо всіх актів корпоративного зобов'язання під загрозою їх недійсності [6, с.141].

Існує цікава думка представника російської цивілістичної науки В. К. Андреева, який стверджує, що корпоративний договір – це таке правове явище, яке включає в себе як ознаки цивільно-правової угоди, так і рішення загальних зборів учасників (членів) корпоративної організації. Вчений відзначає, що корпоративний договір є інструментом корпоративного управління, коли рішення учасників товариства приймається відповідно до порядку, встановленому в одному документі та підписаному сторонами цього договору [7]. На противагу цій позиції, Д. В. Ломакін вказує, що даний договір не є юридичним фактом особливого виду і є звичайним цивільно-правовим договором. В обґрунтування своєї думки науковець стверджує, що правочин учасників лише регламентує процедуру здійснення корпоративних прав, однак не може породжувати нові корпоративні права. Виходячи з цієї позиції, корпоративні договори не можна вважати доповненням до статуту господарського товариства, який передбачає необхідні умови управління господарським товариством, які з якихось причин не закріплені в статуті [8, с.14].

Інші дослідники розглядають корпоративний договір вузькоспеціалізовано. Вони вважають, що під корпоративним договором слід розуміти домовленість між учасниками юридичної особи корпоративного типу з приводу визначення порядку реалізації належних їм корпоративних прав. Так, В. А. Васильєва визначає корпоративний договір як угоду між учасниками юридичної особи корпоративного типу, якою вони визначають порядок здійснення корпоративних прав, і зобов'язуються здійснювати певним чином ці права або утримуватись від здійснення цих прав

для реалізації спільних охоронюваних законом інтересів [9, с.26]. О. Р. Кібенко визначає корпоративний договір як договір між акціонерами з питань корпоративного управління, як одну з форм волевиявлення учасників [10]. І. В. Венедиктова використовує поняття корпоративної угоди та визначає її як договір між учасниками юридичної особи корпоративного типу, за яким вони визначають порядок здійснення як корпоративних прав, так і прав на частку (акцію) і зобов'язуються здійснювати певним чином ці права або утримуватись від здійснення цих прав для реалізації спільних охоронюваних законом інтересів [11, с.37]. На думку О. І. Виговського, договором між акціонерами є цивільно-правовий договір, за яким сторони – акціонери певного акціонерного товариства – зобов'язуються узгоджено здійснювати належні їм майнові та немайнові права, посвідчені акціями, з метою забезпечення своїх інтересів, пов'язаних з участю в управлінні цим акціонерним товариством [12, с.167].

У своєму дисертаційному дослідженні М. М. Сигидин вірно зазначає, що корпоративний договір виступає формою волевиявлення акціонерів, що спрямована на реалізацію спільних їх інтересів, які охороняються законом. І, що саме мета такого договору, якою є забезпечення реалізації спільних інтересів, визначає його сутність – впорядкування відносин щодо управління корпоративними правами [13, с.33]. Як зазначає І. В. Спасибо-Фатєєва, основною метою укладення корпоративного договору є здійснення організаційного впливу на юридичну особу корпоративного типу шляхом координації дій та спільних інтересів її учасників [14, с.44].

Для того, щоб визначити сутність та правову природу корпоративного договору, необхідно дослідити його основні характерні ознаки, які складаються з: 1) ознак, що притаманні корпоративному договору як правочину; 2) ознак, що відрізняють даний договір від інших договірних конструкцій.

До першої групи ознак варто віднести:

- вольовий характер, тобто спрямованість на досягнення певного правового результату;
- наявність сторін договору – суб'єктів цивільних відносин, які виражають свою волю;
- спрямованість цієї волі на встановлення, зміну, припинення цивільних прав і обов'язків;
- в основі договору повинна бути домовленість сторін, тобто результат синтезу воль сторін, який спрямований на забезпечення їх інтересів;
- відповідність волі сторін їх волевиявленню;

- втілення волевиявлення у певній законодавчо визначеній формі;
- правомірність дій, що тягнуть виникнення або видозміни регулятивних цивільних правовідносин;
- опосередкування динаміки цивільних правовідносин між суб'єктами цивільного права та спрямованість на реальне настання правових наслідків.

Щодо ознак, які відрізняють корпоративний договір від інших договорів, то основним критерієм розмежування виступає предмет договору.

Аналізуючи, що саме виступає предметом досліджуваного явища, слід зазначити, що даний договір має організаційний характер. Ще у 1960-х роках О. О. Красавчиковим була сформульована концепція цивільно-правових організаційних відносин, «що засновані на засадах координації і субординації соціальних зв'язків, які спрямовані на впорядкування (нормалізацію) суспільних відносин, дії їх учасників або на формування нових соціальних утворень» [15, с.163]. Зокрема, корпоративний договір щодо голосування організовує сумісне голосування акціонерів на загальних зборах.

Враховуючи правове регулювання, яке наразі існує щодо корпоративного договору, такий договір не може заміщати те регулювання корпоративних відносин всередині юридичної особи корпоративного типу, яке задається законом чи статутом, в тому числі передбачати внутрішню структуру органів управління корпорацією і порядок участі в управлінні, а також інші питання інакше, ніж це передбачено імперативними нормами закону чи положеннями статуту, однак через визначення в такому договорі порядку реалізації права учасника корпорації корпоративний договір фактично втручається в сферу корпоративних відносин. Більше того, корпоративний договір встановлює межі реалізації голосу учасника корпорації, тобто того, за допомогою чого головним чином реалізується корпоративний контроль. Таким чином, корпоративний договір окрім того, що є звичайним цивільно-правовим договором, ще й містить корпоративний елемент.

В. А. Васильєва, зазначаючи, що відмежування корпоративних договорів від інших договірних типів лежить в площині предмету договору, вказує, що предметом корпоративного договору є організаційні права, якими володіє учасник юридичної особи корпоративного типу, та управління ними. Предметом таких домовленостей може бути певний перерозподіл організаційних прав, щодо яких відсутнє імперативне регулювання, в тому числі на рівні локальних нормативних актів. В межах такого договору сторони домовляються про період та межі здійснення суб'єктив-

них прав власника корпоративних прав. Крім того, зміст даного договору може полягати у можливості учасників юридичної особи корпоративного типу перерозподіляти організаційні права між собою. Варто також зазначити, що з метою виконання умов корпоративного договору сторони вправі вчиняти дії юридичного та фактичного характеру, частина з яких спричиняє настання певних цивільно-правових наслідків. Наприклад, голосування щодо укладення значного правочину [9, с.27].

Корпоративний договір покликаний регулювати відносини саме щодо управління корпоративними правами, тобто йдеться про узгодженість дій учасників юридичної особи корпоративного типу у сфері реалізації ними організаційного спектру повноважень, що становлять зміст корпоративних прав. Крім того, варто зауважити, що предмет корпоративного договору тісно пов'язаний, а, можливо, й обумовлений регулятивною функцією договору, адже окреслює те коло питань, з приводу якого сторони корпоративного договору можуть координувати та узгоджувати спільну діяльність у сфері реалізації належних їм корпоративних прав.

Таким чином, предметом корпоративного є порядок та умови реалізації частниками товариства належних їм корпоративних прав, а також виконання обов'язків, які пов'язані з участю в юридичних особах корпоративного типу чи\або управлінням ними. Беручи до уваги особливості предмету досліджуваного договору, договір між акціонерами має корпоративну природу, і водночас є правочином між двома та більше особами, і незважаючи на всю свою специфіку, є різновидом цивільно-правового договору. Тому визначення корпоративного договору слід формулювати, виходячи з загального розуміння категорій «правочин» та «договір», вирізняючи його з-поміж інших договорів за допомогою окреслення специфіки предмету договору.

Найбільш точним видається визначення, запропоноване Сигидин М. М., яка пропонує визначити корпоративний договір як багатосторонню домовленість учасників юридичної особи корпоративного типу, спрямовану на ефективне управління належними їм корпоративними правами шляхом визначення порядку їх здійснення з метою координації діяльності та реалізації спільних охоронюваних законом інтересів у цій сфері [13, с.47]. Така дефініція поняття підкреслює, що корпоративний договір є за своєю суттю правочином та одним із видів договору. Однак, беручи до уваги те, що не будь-яка домовленість є договором, варто доповнити визначення тим, що корпоративний договір є правочином, що містить в собі багатосторонню домовленість, що спрямована на настання вищезазначених бажаних правових наслідків.

1. *Law of Ukraine «On Joint Stock Companies» No. 514-VI of September 17, 2008 // Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine. - 2008. - №50-51.*
2. *Vinnik O. Joint Stock Companies // Legal Ukraine. 2010. No. 5. p. 20-27.*
3. *Kirillov A. A. Corporate law Course of lectures. M.: «Yusitsinform», 2009. 192 p.*
4. *Serih O. V. Classification of sources of corporate law of Ukraine // Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. 2011. №1. p 96-99.*
5. *Civil Code of the Russian Federation (part one) of 30.11.1994 N 51-ФЗ (edited from 28.03.2017). Access to the law: <http://base.garant.ru/10164072/>*
6. *Vasylieva V. A. Problems of Corporate Law Development. Private Law. Kyiv: Editorial office of the magazine «Law of Ukraine». 2013. N. 1. p. 135-145.*
7. *Andreev V.K. About the nature of the corporate contract // Lawyer. 2015. № 3 // SPS «ConsultantPlus».*
8. *Lomakin D.V. Agreements on the realization of the rights of participants of economic societies as a novelty of corporate legislation // Bulletin of the Supreme Arbitration Court of the Russian Federation. 2009. No. 8. p. 14.*
9. *Vasilyeva V. A. Corporate Contracts: Concepts and Features // Problems of the protection of the rights of subjects of corporate legal relations: Materials of the International Scientific and Practical Conference devoted to the 10th anniversary of the creation of the Laboratory for the Study of Corporate Law Problems of the Institute of Private Law and Entrepreneurship of the National Academy of Sciences of Ukraine (September 23 - 24, 2011). Ivano-Frankivsk: Precarpathian National University named after Vasyl Stefanyk, 2012. p. 25-28.*
10. *Kibenko O. R. Current status and prospects of legal regulation of corporate relations: comparative legal analysis of the law of the EU, UK and Ukraine: author's abstract. dis for obtaining sciences. Degree Candidate : special 12.00.03. Kharkiv, 2006. 22 p.*
11. *Venediktova I. V. Realization of the interest protected by the law at the conclusion of corporate agreements // Problems of protection of the rights of participants of corporate legal relations: Materials of the International scientific and practical conference. Ivano-Frankivsk: Precarpathian National University named after V. Stefanyk, 2012. 189 p.*
12. *Vyhovsky O. I. Contracts between shareholders in international private law. Bulletin of the Ministry of Justice of Ukraine. (2014) No. 10. p. 167-174.*

13. Sigidin M. M. *Corporate Contracts: diss. thesis: 12.00.03. Research advisor V. A. Vasilieva; Precarpathian University after V. Stefanyk. Kyiv (2016). 236 p.*
14. Spasibo-Fateyeva I. V. *Corporate Laws: Problems of the rights protection of participants of corporate legal relations: Materials of the International Scientific and Practical Conference. Ivano-Frankivsk: Precarpathian National University named after V. Stefanyk (2012). 189 p.*
15. Krasavchikov O. A. *Organizational civil-legal relations // Anthology of Ural civilization. (1925 - 1989). M.: Statute (2001).*

Васильєва В. В. Поняття та ознаки корпоративного договору

У статті автор досліджує поняття корпоративного договору та його основні ознаки, які складаються з: 1) ознак, що притаманні корпоративному договору як правочину; 2) ознак, що відрізняють даний договір від інших договірних конструкцій. Останньою виступає, головним чином, предмет договору. Беручи до уваги особливості предмету досліджуваного договору, автор робить висновок, що договір між акціонерами має корпоративну природу, і водночас є правочинним між двома та більше особами, і незважаючи на всю свою специфіку, є різновидом цивільно-правового договору. Тому визначення корпоративного договору слід формулювати, виходячи з загального розуміння категорій «правочин» та «договір», вирізняючи його з-поміж інших договорів за допомогою окреслення специфіки предмету договору.

Автор пропонує визначити корпоративний договір як правочин, що містить в собі багатосторонню домовленість учасників юридичної особи корпоративного типу, спрямовану на ефективне управління належними їм корпоративними правами шляхом визначення порядку їх здійснення з метою координації діяльності та реалізації спільних охоронюваних законом інтересів у цій сфері.

Ключові слова: договір, правочин, корпоративний договір, угода між акціонерами

Vasilyeva V. V. Concept and features of a shareholders' agreement

In the article the author explores the concept of a shareholders' agreement and examines its main characteristics, which consist of: 1) the features inherent in a shareholders' agreement as an act; 2) signs that distinguish this agreement from other contractual constructions. The latter consists primarily of the subject of the agreement. Taking into account the peculiarity of the subject of the explored agreement, the author concludes that the agreement between the shareholders has a corporate nature, and at the same time is an action between two and more persons, and despite all its specificity, is a kind of civil law contract. Therefore, the definition of a shareholders' agreement should be formulated based on a general understanding of the categories of «transaction» and «contract», distinguishing it from other contracts with the help of outlining the specifics of the subject of the contract.

The author proposes to define a shareholders' agreement as a legal transaction containing a multilateral agreement of the participants of a legal entity of a corporate

type aimed at the effective management of their corporate rights by defining the procedure for their implementation in order to coordinate activities and implement common legal interests protected in this area.

Keywords: contract, legal transaction, shareholders' agreement, legal entity.